

УДК: 373.5.015.3:378.4]:001.891
DOI: 10.31499/2618-0715.2 (7).2021.244639

**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВСТУПУ
ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Поліщук Олена, аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID 0000-0003-4617-8245
E-mail: polishchuk_olena21@ukr.net

У статті розглянуто феномен соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти, оскільки він є актуальним як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому. Випускникам закладів загальної середньої освіти належить вступити в нові соціальні відносини, що вимагає наявності необхідного і достатнього рівня знань для успішного засвоєння освітньо-професійної програми у закладі вищої освіти; здатності адаптуватися до нових життєвих обставин і обрати шлях професійного розвитку. Мета статті полягає у визначенні рівня сформованості соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти. Намічено подальші кроки щодо формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до ЗВО. Використано різні методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічних джерел із досліджуваної проблематики; емпіричні – анкетування для визначення сформованості уявлення про світ професій та самовизначення особистості, методу діагностики особистості на мотивацію до досягнення успіху Т. Елерса, методу «Мотиви вибору професії» Р. В. Овчарової, методу «Готовність учнів до вибору професії» В. Б. Успенського. У дослідженні взяли участь 200 старшокласників.

Ключові слова: старшокласник, формування соціально-психологічної готовності старшокласників до професійного вибору, компоненти соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти: особистісно-цільовий, інформаційно-гностичний, рефлексивно-оцінювальний; профорієнтація.

**RESEARCH OF THE LEVEL OF SENIOR GRADE STUDENTS' SOCIAL
AND PSYCHOLOGICAL READINESS TO ENTER THE INSTITUTIONS OF
HIGHER EDUCATION**

Polishchuk Olena, PhD student of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID 0000-0003-4617-8245
E-mail: polishchuk_olena21@ukr.net

The article considers the phenomenon of social and psychological readiness of high school students to enter higher education institutions, as it is relevant both for the individual and for society as a whole. Graduates of general secondary education institutions should enter into new social relations, which requires the necessary and sufficient level of knowledge to master the educational and professional program in a higher education institution successfully; ability to adapt to new life circumstances; ability to choose the path of professional development. General secondary education institutions need to pay considerable attention to the professional orientation of students. The components of vocational guidance in schools include the presence of a comprehensive program of vocational guidance; taking into account the needs of each child; availability of qualified career guidance counsellors trained

teachers; contact with employers and direct work experience; liaison with educational institutions of the next levels of education; support and understanding of the importance of vocational guidance by school management; access to information on career development and the world of professions. The purpose of the article is to determine the initial level of formation of socio-psychological readiness of high school students to enter higher education institutions. Further steps are planned to form the social and psychological readiness of high school students to enter higher education institutions. Research methods: theoretical - analysis of psychological and pedagogical sources on the researched problems; empirical - Questionnaire to determine the formation of ideas about the world of professions and self-determination of personality, methods of diagnosing personality motivation to succeed T. Ehlers, methods «Motives for choosing a profession» R. V. Ovcharova, method «Readiness of students to choose a profession» V. B Uspensky. The study involved 200 high school students.

Keywords: high school student, formation of social and psychological readiness of high school students for professional choice, components of social and psychological readiness of high school students for admission to higher education institutions: personality-target component, information-gnostic component, reflective-evaluation, career guidance.

Постановка проблеми. Сучасна профорієнтація – це не тільки «про професії та ринок праці». Сьогодні діти прагнуть самостійно та свідомо робити вибір та розуміють його наслідки. Школа покликана створити сприятливі умови для повної реалізації цього прагнення. Сучасна професійна орієнтація, як наскрізний процес, може цьому сприяти через опанування учнями життєво необхідних навичок [2].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) акцентовано на ролі школи у процесі самореалізації учнів; мету загальної середньої освіти визначено як забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання ранньої професійної підготовки старшокласників були в полі зору Ю. С. Бокаревої, Є. М. Ібрагімової, В. Б. Успенського; дидактичні умови формування готовності старшокласників до вибору професії та продовження навчання в системі безперервної освіти обґрунтовано О. Р. Беляєвою, Н. Б. Бугаковою, Г. В. Мухаметзяною, питанням вибору професії старшокласниками з особливими освітніми потребами, формуванням у старшокласників комплексу «м'яких навичок», необхідних для успішного самовизначення, займаються Н. М. Коляда, Т. Д. Кочубей, О. О. Кравченко, М. С. Міщенко.

Мета статті полягає у визначенні рівня сформованості соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Результатом аналізу дефініції поняття «готовність» у працях вітчизняних та закордонних науковців стало власне визначення, що стало ключовим у дослідженні формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти. Таким чином, *готовність* – це стійка інтегрована якість особистості, в основі якої лежать мотиви, знання, досвід, практичні навички і здібності, необхідні для успішного виконання певної діяльності.

Соціально-психологічна готовність старшокласників до професійного вибору – це інтегрована якість особистості, що характеризується наявністю і певним рівнем сформованості особистісно-цільового, інформаційно-гностичного, рефлексивно-оцінювального компонентів у їх єдності, яка виявляється у прагненні та здатності старшокласників до професійного вибору.

Формування соціально-психологічної готовності старшокласників до професійного вибору – це результат пропедевтичної діяльності педагогів, спрямованої на формування у старшокласників, з одного боку, мотивації до вибору майбутньої професії, а з другого – знань, умінь і компетенцій, необхідних майбутньому спеціалістові-професіоналу.

Компонентами соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти нами визначено *особистісно-цільовий* (наявність ціннісних орієнтацій та індивідуально виражених цілей, мотивів), *інформаційно-гностичний* (готовність і прагнення отримувати, шукати і опрацьовувати інформацію про світ професій; сформованість необхідних для вибору професії знань і умінь, здатність моделювати робочі ситуації з урахуванням особливостей професії, сформованість уміння прогнозувати майбутню професійну діяльність), *рефлексивно-оцінювальний* (знання своїх схильностей, здібностей, індивідуальних якостей; самооцінювання; володіння способами самодіагностики і саморозвитку).

Для визначення рівня сформованості соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти було проведено експериментальне дослідження (на базі Уманського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів №10 – медична гімназія» Уманської міської ради Черкаської області, загальноосвітньої школи I–III ступенів державного підприємства «Український дитячий центр “Молода Гвардія”», закладу загальної середньої освіти I–III ступенів с. Чечелівка Гайсинської міської ради). У дослідженні взяли участь 200 старшокласників.

Нами було проведено анкетування для визначення сформованості уявлення про світ професій та самовизначення особистості. Результати анкетування:

Перше запитання анкети мало на меті з'ясувати соціальний вибір старшокласників, визначити план дій після закінчення школи (обрання закладу вищої освіти, або ж закладу професійно-технічної освіти, вступ до лав Збройних сил чи влаштування на роботу). Первинність цього питання в анкеті зумовлена такими обставинами: особливості соціальної поведінки молоді у сфері освіти відіграють важливу роль саме у розв'язанні питань нерівності, соціальної мобільності в силу реалізації функцій інститутом освіти. Дослідники зазначають, що є суперечність між рівними правами на отримання освіти і диференціацією в реалізації цих прав молоддю із різних соціальних груп. Крім цього, дослідження соціальної поведінки молоді у сфері освіти є актуальним через формування ринку праці, зокрема проблеми працевлаштування молоді. Варіанти соціального вибору старшокласників після закінчення школи, отримані у процесі дослідження, представлено у таблиці 1.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Таблиця 1

Варіанти соціального вибору старшокласників після закінчення школи

№	Учні старших класів	Заклади вищої освіти	Заклади професійно-технічної освіти	Армія	Робота
1.	м. Умань	101 (72 %)	13 (9 %)	11 (8 %)	15 (11 %)
2.	Уманський район	27 (45 %)	20 (33 %)	2 (3 %)	11 (19 %)

Як видно з табл.1, загалом переважна більшість випускників надає перевагу продовженню здобуття освіти у закладах вищої освіти, менша частина у – закладах професійно-технічної освіти, оскільки знайти роботу без кваліфікації практично неможливо. Причому дані, представлені у таблиці, демонструють значні відмінності у професійних намірах учнів старших класів міських шкіл та шкіл району. Міські випускники надають перевагу навчанню у закладах вищої освіти. Старшокласники району в більшій мірі також орієнтовані на отримання вищої освіти, але питома вага цього вибору в загальній кількості вибору інших варіантів навчання значно нижча, ніж у міських школах. Щодо вибору навчання у закладах професійно-технічної освіти, то тут спостерігається така закономірність: кількість обраних закладів освіти цього рівня у відсотковому співвідношенні значно вища серед старшокласників районних шкіл.

У проведеному анкетуванні фактори, які впливають на вибір професії, було виявлено за допомогою запитання: «Хто (що) може остаточно вплинути на Ваш вибір професії?». Отримані дані проілюстровано у таблиці 2.

Таблиця 2

Фактори впливу на вибір майбутньої професії старшокласником

Фактори впливу	м. Умань, %	Уманський район, %
Батьки (родина)	25 (18 %)	14 (23 %)
Стан здоров'я	5 (3 %)	-
Засоби масової інформації (ЗМІ)	-	-
Учителі	4 (3 %)	-
Матеріальне становище сім'ї	5 (4 %)	10 (17 %)
Друзі	-	-
Престижність професії	35 (25 %)	12 (20 %)
Родинна професія	2 (1 %)	-
Непередбачувані обставини	-	-
Власна думка	64 (46 %)	24 (40 %)

Зазначимо, що під час вибіркового неформалізованого інтерв'ю за результатами анкетування встановлено: вплив окреслених в анкеті факторів на прийняття рішення про вибір професії поширюється і на вибір освітньої траєкторії, а також на формування професійних намірів.

Дані, представлені у табл. 2, засвідчують, що найбільш значущими під час формування професійних намірів старшокласників є:

- власна думка 46 % (місто), 40 % (район);
- престижність професії 25 % (місто), 20 % (район);
- батьки (родина) 18 % (місто), 23 % (район).

Також є необхідність звернути увагу на той факт, що під час впливу на професійні наміри старшокласників міських шкіл та району фактора «Батьки (родина)» вибір освітньої траєкторії старшокласників з міста та району різний.

Отже, можемо припустити, що батьки, обговорюючи з дітьми їхні життєві і професійні плани, орієнтують дітей на реально досяжні з точки зору матеріальних та інших можливостей сім'ї варіанти отримання освіти. Орієнтація на престижність професії, усупереч припущенням, не знижує попиту на заклади професійно-технічної освіти, особливо серед випускників району. Приблизна рівнозначність впливу цього фактора на формування професійних намірів старшокласників з міста та району (25 % та 20 %) все-таки по-різному пов'язана з вибором рівня закладу освіти. У середовищі міських випускників цей фактор визначає наміри отримати престижу професію у закладі вищої освіти, що, у свою чергу, для випускників районних шкіл реалізувати досить важко через вищезазначені причини. Але випускники районних шкіл не відмовляються від намірів отримати престижну професію. Однак вони обирають більш доступний спосіб реалізації свого наміру – шляхом навчання в закладах професійно-технічної освіти. Досить важливим є те, що в силу сформованих соціально-економічних умов, через потребу в кадрах для сільського господарства, вони можуть бути цілком задоволені професійною освітою. Таким чином, соціальна функція закладів професійно-технічної освіти має позитивні аспекти. Опосередковано про це засвідчують результати впливу на формування професійних намірів фактора «Родинна професія»: лише 1 % міських старшокласників визнає його значущість під час вибору професії й освітньої траєкторії. Для випускників районних шкіл значущість фактора нульова.

Неможливо залишити поза увагою той факт, що найчастіше старшокласники обґрунтовують свій професійний вибір саме орієнтацією на затребуваність своєї майбутньої професії на ринку праці: міська місцевість – 142 (89 %), районна місцевість – 45 (75 %) респондентів. На запитання «Як Ви вважаєте, чи потрібна Ваша майбутня професія на ринку праці?» вони відповіли ствердно. До групи затребуваних професій старшокласники міських шкіл відносять такі професії: економіст, юрист, менеджер, фінансист, ІТ-програміст, журналіст, психолог, соціального працівник, а от старшокласники району відзначають робітничі професії (робочі у сфері будівництва, водії, продавці, перукарі), педагогічні професії (вихователі, учителі), аграрії.

Під час уточнювальної бесіди встановлено, що багато старшокласників при такому виборі керуються тим, що ці професії сьогодні надзвичайно популярні, престижні і досить прибуткові.

На наш погляд, під час вибору професії необхідно враховувати не лише ситуацію, яка склалася, але і стратегічні перспективи, що зумовлені особливостями розвитку країни, її економічним становищем, станом окремих галузей господарства. Варто відзначити, що старшокласники усвідомлюють необхідність урахування перспектив розвитку ринку праці, оскільки на запитання «Яку конкретну допомогу Ви б хотіли отримати від профконсультанта?» зазначали: «...де саме може бути затребувана професія», «місце роботи після закінчення закладу вищої освіти», «чи потрібна буде професія на ринку праці після закінчення закладу вищої освіти, «дізнатися більше інформації про професії і те, яка буде потрібна в майбутньому», «прогнозування перспектив роботи за конкретною професією через 5–10 років». Тому вбачаємо за необхідне введення у школах посади кар'єрного радника – спеціаліста, який допомагав би учням усвідомлювати свої сильні особистісні якості, самостійно визначати наявні конкурентні переваги (здібності, навички тощо), складати індивідуальний план вступу до закладу освіти після закінчення школи, консультувати із розроблення довгострокового плану професійного зростання, мотивувати задля досягнення визначених цілей, навчати долати соціально-психологічні труднощі, спонукати проявляти активну громадянську, відповідальну позицію.

Крім визначених переваг у виборі конкретної спеціальності, проведене анкетування дозволило встановити найбільш уподобані сфери діяльності для всієї вибірки (старшокласників міста та району). До них віднесено: право, менеджмент, філологія, комп'ютерні науки, середня освіта.

Завершуючи аналіз відповідей старшокласників на «Анкету випускника», звернемо увагу на запити старшокласників щодо допомоги під час вибору професії. Визначилися з вибором професії 99 (62 %) старшокласників міських шкіл, з району – 25 (42 %) учнів. Усі інші перебувають у процесі вибору. Актуальною проблемою професійного самовизначення старшокласників є ситуація відсутності професійного вибору (прийняття остаточного рішення відкладається на невизначений термін). Причин, які обумовлюють відсутність професійного вибору, зазначено у табл. 3.

Таблиця 3

Причини відсутнього професійного вибору

Причини відсутнього професійного вибору	м. Умань, %	Уманський район, %
Не замислювався про це	4 (3 %)	2 (3 %)
Не знаю, як обрати професію	10 (6 %)	7 (12 %)
Погано знаю свої можливості	16 (10 %)	9 (15 %)
Сподіваюся на випадок	7 (4 %)	2 (3 %)
Мало знаю про світ професій	19 (12 %)	10 (17 %)
Інші причини	5 (3 %)	5 (8 %)

Вищезазначені результати мають доповнення у вигляді побажань від старшокласників щодо конкретної допомоги профконсультанта (38 % респондентів зазначили, що допомога їм необхідна): «якомога більше дізнатися про професії, які цікавлять», «як підготуватися до вступу, які предмети поглиблено вивчати», «дізнатися про переваги і недоліки професій», «дізнатися про вимоги конкретних закладів освіти, які ставляться перед абітурієнтом». Думаємо, що отриманні дані свідчать про необхідність оптимізації процесу управління соціально-професійним самовизначенням старшокласників через виявлену суперечність між гарною розробкою вимог до свідомого вибору професії в теорії профорієнтації і відсутнім реальним усвідомленням вибору і сформованими професійними намірами на практиці. На думку О. Є. Голомштока, «свідомий вибір характеризується тим, що позиція самої особистості в цьому питанні узгоджується з цілями і завданнями суспільства у певний період його розвитку, а також корелює з особистими даними. Людина при цьому повинна брати до уваги потреби суспільства, зокрема кадрів різного профілю, свої можливості, обумовлені станом здоров'я, рівнем підготовки, особливостями психічного розвитку. Це, у свою чергу, передбачає досягнення певного рівня сформованості особистості, що виражається наявністю певних знань, досвіду, установок, уміння об'єктивно і правильно оцінювати умови, за яких повинно бути прийняте рішення щодо вибору професії, і наявність відповідної інформації, яка знаходить, про виховання у собі якостей, які необхідні спеціалістові відповідної галузі праці [1].

На професійне самовизначення значно впливає мотивація. Успішно справляється з навчанням той, хто має бажання навчатися і знає, для чого це йому потрібно. Мотиви – це зовнішні та внутрішні фактори, які зумовлюють поведінку людини, а їх система називається мотивацією. Конкретний набір мотивів може бути найрізноманітнішим, проте можна виділити дві універсальні мотивації. З одного боку, вона може бути спрямована на досягнення успіху, а з іншого боку, на уникнення невдач. Для вивчення мотивації нами було використано методику діагностики особистості на мотивацію до досягнення успіху Т. Елерса. За допомогою методики визначено вираженість мотивації до успіху у старшокласників та щодо уникнення ними невдач. Результати нашого дослідження показують: чим вищий рівень мотивації до успіху, тим нижчий рівень мотивації до уникнення невдач.

Серед старшокласників низький рівень мотивації до уникнення невдач показали – 39 (19,5 %) респондентів, середній рівень мотивації – 67 (33,5 %), високий рівень – 90 (45 %), дуже високий рівень мотивації – 4 (2 %).

Вибір професії тісно пов'язаний із тим, яка із цих двох типів мотивації переважає у людини. Ті, у кого яскраво виражена мотивація до досягнення успіху, схильні обирати собі складні види діяльності і готові витратити колосальні зусилля, щоб його досягти. Для них цінний саме той успіх, який отримано у результаті власних зусиль, а не звичайного везіння. Що стосується яскраво

вираженої мотивації до уникнення невдач, то відзначимо, що схильна до цього людина піклується про те, щоб звести до мінімуму ризик невдачі.

На наш погляд, формування особистісно-цільового компонента є значущою соціально-психологічною умовою для формування готовності до свідомого вибору майбутнього освітнього профілю та майбутньої професії.

Таким чином, у процесі діагностичної роботи виявляються індивідуально-соціально-психологічні особливості особистості, які відіграють важливу роль для професійного самовизначення.

Методика «Мотиви вибору професії» Р. В. Овчарової дозволила нам визначити провідний тип мотивації під час вибору професії і виявити домінуючий вид мотивації (внутрішні індивідуально значущі мотиви, внутрішні соціально значущі мотиви, зовнішні позитивні мотиви, зовнішні негативні мотиви). Під час вибору професії старшокласник може керуватися такими мотивами: суспільною значущістю професії, престижем, заробітною платою, можливістю просування по службі і т.п. Методика дозволила визначити не тільки те, чому обирається та чи інша професія, але і передбачити, наскільки успішно респондент буде нею оволодівати, наскільки серйозно, захоплено буде працювати, наскільки стійким буде інтерес до обраної діяльності в подальшій професійній діяльності.

У результаті інтерпретації результатів проведеної методики ми отримали такі результати: внутрішні індивідуально значущі мотиви переважають у 120 (60 %) старшокласників; внутрішні соціально значущі мотиви – у 125 (62,5 %), зовнішні позитивні мотиви – у 115 (57,5 %), зовнішні негативні мотиви – у 122 (61 %).

Дослідження показало, що багато старшокласників не задумуються над питаннями професійного вибору, не можуть свідомо сформулювати для себе майбутні цілі, пов'язані із професійною самореалізацією, з урахуванням індивідуально-особистісного потенціалу, що тягне за собою формування у них зовнішніх негативних мотивів вибору майбутньої професії.

Для визначення рівня сформованості готовності старшокласників до вибору професії нами було використано методику «Готовність учнів до вибору професії» В. Б. Успенського. Результати методики засвідчили: у 76 (38 %) респондентів – низький рівень, у 86 (43 %) – середній рівень, у 38 (19 %) – низький рівень.

У результаті проведеного експерименту можемо зробити наступні висновки: старшокласники виділених груп мають нечіткі уявлення про майбутню професійну діяльність, професію обирають або через престижність професії та закладу освіти, або через поради батьків.

Варто зауважити, що 38 (38 %) старшокласників не мають уявлення про світ професій, не задумувалися про свою майбутню професійну діяльність і не готові до вибору професії.

Рівень соціально-психологічної готовності за критеріями (у %)

Критерії	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
	КГ	КГ	КГ
Мотиваційно-цільовий	20,7	49,3	30
Інформаційно-пізнавальний	16	34,5	49,5
Когнітивний	19	43	38
Готовність	18,5	42,3	39,2

Отже, результати з табл. 4 засвідчують недостатній рівень соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти, оскільки у більшості старшокласників домінують низький та середній рівні, що свідчить про несвідомий вибір закладів вищої освіти для подальшого навчання, слабе уявлення про характер майбутньої професійної діяльності, і, як наслідок, переважання низького рівня володіння способами самодіагностики і саморозвитку, нездатність критично підходити до розв'язання завдань професійного самовизначення.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямку. Профорієнтаційна робота є важливим аспектом професійної діяльності соціального працівника, соціального педагога та психолога, ґрунтовну підготовку до якої необхідно здійснювати під час навчання у закладі вищої освіти. Поряд із цим виявлено необхідність уведення у школах посади кар'єрного радника, який допомагатиме учням обрати професію. Міністерство освіти і науки України зазначає, що учні через ряд причин, зокрема вплив батьків, часто обирають не те, чим би насправді хотіли займатися, тому слід посилити роботу над професійною орієнтацією у школах. Зокрема, у найближчих перспективах планується розробити посадові інструкції кар'єрного радника. Таким чином, результати проведеного дослідження вказують на необхідність розробки соціально-педагогічних умов підвищення ефективності соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голомшток А. Е. Выбор профессии и воспитание личности школьника. Москва: Педагогика. 1979. 160 с.
2. Професійна орієнтація у новій українській школі. URL: [konczepczya-proforientaczii-dlya-gromadskogo-obgovorennya-16_12_20-.pdf](#) (дата звернення 10.06.2021).
3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 10.06.2021).

REFERENCES

1. Golomshtok A.E. (1979). Vyibor professii i vospitanie lichnosti shkolnika. [The choice of profession and the upbringing of the student's personality]. Moskva: Pedagogika [in Russian].
2. Profesiina oriientatsiia u novii ukrainskii shkoli. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
3. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].